

Плахотнік О.В., Спіріна Т. П.

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Автори, обґрунтовуючи необхідність формування толерантної культури соціальних педагогів, розглядають особливості використання тренінгів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: соціальний педагог, толерантність, толерантна культура, толерантна свідомість, тренінг.

Авторы, обосновывая необходимость формирования толерантной культуры социальных педагогов, рассматривают особенности использования тренингов в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: социальный педагог, толерантность, толерантная культура, толерантное сознание, тренинг.

Authors, justifying the need for the formation of tolerant culture social workers, considering the features of training in the training.

Key words: social teacher, tolerance, tolerant culture, tolerant consciousness training.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Сьогодні перед національною освітою постає завдання виховати особистість, яка спроможна творчо мислити, вільно орієнтуватись в реаліях сучасного життя, вибудовуючи власну поведінку на соціально схвалюваних засадах. Проблема формування толерантної культури майбутніх фахівців соціальної сфери набуває особливої гостроти в умовах соціально-економічної та духовно-культурної кризи українського суспільства, котра виникла в перехідний період і супроводжується переоцінкою цінностей. Важливе значення у підготовці соціальних педагогів має навчально-виховний процес, спрямований на прийняття майбутнім фахівцем моральних норм і правил, формування певних якостей, зокрема таких, як відповідальність, милосердя, толерантність.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікації з проблеми із зазначенням нерозв'язаних питань або аспектів. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема виховання толерантності була і залишається предметом дослідження багатьох учених і педагогів

(О. Безкоровайна, Я. Береговий, І. Гриншпун, О. Матієнко, Т. Шеляг та ін.).

Велика увага приділяється різним формам і методам професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Сьогодні вищі навчальні заклади готові впроваджувати сучасні соціально-педагогічні технології. Особливо слід відзначити потенціал активних форм навчання, зокрема популярним серед яких є навчання та виховання за допомогою тренінгу.

Питанням використання тренінгових форм у роботі соціального педагога присвячені дослідження О. Безпалько, І. Вачкова, Т. Лях, А. Прутченкова, В. Сорочинської та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема підвищення рівня толерантної культури соціальних педагогів пов'язана з формуванням у них цілісного сприймання компонентів соціально-педагогічного процесу. Соціальні педагоги відчують потребу у впровадженні такої методики, яка б допомогла реалізації особистісного підходу до клієнта.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Соціально-педагогічна потреба застосування тренінгів у формуванні толерантної культури особистості, зокрема фахівців соціальної сфери – одна з найбільш актуальних і необхідних для вирішення. Тренінг – це особлива форма навчання, під час якої людина максимально оволодіває новими знаннями, отримує нові навички, переглядає власні цінності та пріоритети, коригує, удосконалює та розвиває певні якості та властивості своєї особистості, обирає для себе такі форми та методи поведінки, які відповідають саме її ситуації та індивідуальності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Педагогіка толерантності ґрунтується на терплячому, уважному ставленні до переконань інших людей, є одним із засобів розв'язання проблем особистості та вирішення конфліктних ситуацій. Процес виховання толерантності, як зазначає Б. Вульф, передбачає цілеспрямовану організацію позитивного досвіду толерантності, тобто

створення простору прямої чи опосередкованої взаємодії з іншими за поглядами чи поведінкою людьми, їх спільностями, іншими словами – співіснування відмінностей.

Виховання толерантної особистості нового часу підвладне лише фахівцеві з високим інноваційним потенціалом, що визначається як сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості, яка демонструє готовність удосконалювати педагогічну діяльність.

В інноваційний потенціал педагога також включається бажання та можливість розвивати свої інтереси та уявлення, шукати власне нетрадиційне розв’язання проблем, які виникають, сприймати і креативно втілювати в уже існуючі нестандартні підходи у навчанні.

Серед педагогічних технологій, які спрямовані на розвиток толерантності, виділяють такі, що є особистісно орієнтованими, рефлексивними, мають діалогічне підґрунтя і реалізуються через вплив безпосереднього соціального оточення. Найбільш оптимальною педагогічною технологією, що відповідає цим вимогам, є технологія інтерактивного навчання, а саме використання навчальних тренінгів.

Ще Конфуцій говорив: «Послухайте - і ви забудете, подивіться - і ви запам’ятаєте, зробіть - і ви зрозумієте». На тренінгу учасникам випадає саме така нагода – практично оволодіти певними навичками або моделями поведінки. Впровадження інтерактивних методик у соціально-педагогічний процес дає змогу докорінно змінити та вплинути на ефективність діяльності майбутніх фахівців. Відтак інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, методичну мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен, студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, а навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників.

Тренінг допомагає зробити кожного студента активним учасником навчального процесу і спрямований на зміну й удосконалення моделей

поведінки та діяльності майбутніх соціальних педагогів, оскільки, – це одночасно:

- практичний та ефективний метод опанування новими знаннями;
- спосіб пізнання себе та інших;
- неформальне, невимушене, конструктивне спілкування;
- спосіб формування бажаних, більш ефективних умінь і навичок, а також більш успішних моделей поведінки;
- форма розширення власного набутого досвіду, спосіб вийти „за межі” власного звичного сприйняття явищ;
- технологія, яка допомагає краще зрозуміти та усвідомити власний світ, зробити своє життя успішним.

У контексті проблеми формування толерантної культури у фахівців соціальної сфери значний інтерес становлять наукові дослідження українських педагогів, які розглядають питання формування толерантної свідомості [4]. Обговорення проблем толерантності, формування толерантної свідомості та виховання толерантної культури сьогодні необхідно вести не лише на рівні рівних прав та можливостей, але й на рівні відповідальних обов’язків.

Зростання відповідальності людей за позитивну направленість розвитку суспільства, підвищує значення виховання молодого покоління із врахуванням особливостей сучасної історичної ситуації та особливостей сучасних підлітків та молоді.

Соціальний педагог повинен навчитися творчо ставитися до науки та культури, виражати своє індивідуально-неповторне ставлення до життя на словах, справах, потрібно знати та критично оцінювати свої позиції та позиції інших людей.

Сьогодні відбувається поворот до нового типу взаємовідносин поколінь – діалогу культур, тому необхідно розвивати можливості молоді до конструктивного діалогу. Як зазначає В. Біблер, діалог культур передбачає спілкування на ґрунті взаєморозуміння, рівноправності, толерантності,

справедливості, що вимагає подолання культурно-расових прихильностей, вияву повної національної неупередженості [2]. Отже, необхідна психологічна зміна у сприйнятті один одного, умінні відчувати себе передусім членом космічного цілого, потім членом людства, і лише після цього – членом нації, а не навпаки. Інакше діалог культур не відбудеться [5]. Оскільки, соціальний педагог повсякденно спілкується з людьми, саме йому належить особливе місце у впровадженні ідеї діалогу культур. Діалог розглядається не лише в якості евристичного прийому засвоєння знань та умінь, а також визначає сутність та сенс запропонованих понять. Соціальні, національні, вікові, професійні, релігійні відмінності впливають на характер взаємостосунків та приводять до непорозуміння, нетерпимості, непримиримості. Отже, толерантність ми розуміємо, як терпимість, орієнтовану на взаємоповагу, на збереження етнічного та культурного різноманіття. Толерантність – явище соціальне, вона не може бути абстрактною, оскільки її рівень та форми прояву у кожній конкретній ситуації у міжособистісних та між групових стосунків різні.

Поняття «педагогіка толерантності» передбачає формування толерантного простору, який характеризується єдністю усіх суб'єктів освітнього процесу та формами організації їх стосунків; культуру спілкування як взаєморозуміння та співпереживання; синергетичне мислення, що дає можливість змінювати особистісні якості індивіда, трансформуючи їх у бік емпатії, взаємоповаги, почуття партнерства; особистісно орієнтований підхід в освітньому процесі, основою якого є суб'єкт-суб'єктні стосунки.

З метою розвитку толерантності особистості соціального педагога, формування у нього толерантної свідомості найважливішим завданням сьогодні є впровадження принципів полікультурної освіти, що передбачає розробку такого змісту освіти, що допоміг би суб'єктам спілкування зрозуміти процес виникнення стереотипів [3]. Основними принципами педагогіки толерантності є: принцип співробітництва; принцип екології взаємостосунків; принцип правознавства; принцип синергетизму [1].

Система професійної підготовки соціальних педагогів сьогодні повинна відповідати вимогам гуманізації освіти, формування толерантної свідомості та поведінки, що є важливими характеристиками їхньої професійної діяльності. Вимоги до професійної діяльності фахівців соціальної сфери сьогодні значно виросли у зв'язку з особливостями їхнього навчання та виховання.

Ці вимоги визначають нові підходи до проектування змісту професійної освіти соціальних педагогів. Особливого значення набуває вимога сформувати толерантність соціальних педагогів, особливо у сфері міжособистісних стосунків. Толерантність входить до структури взаємодії і є основною умовою її успіху. Аналізуючи соціальні аспекти толерантності, можемо зазначити, що принцип толерантності необхідно творчо застосовувати у всіх соціальних стосунках і особливо в освітньому процесі, у взаємовідносинах соціальний педагог-клієнт. Творче застосування принципу толерантності у процесі навчання є гарантом ефективності освіти.

Принципи навчання та виховання соціальних педагогів у дусі толерантності передбачає: розуміння інших народів, культур, історії; відмову від насилля, використання мирних засобів для вирішення непорозумінь та конфліктів; альтруїзм та повагу до інших [3].

Важливою метою виховання толерантності є утвердження цінностей людських достоїнств та недоторканності кожної особистості, дотримання прав особистості. Виховання толерантності передбачає формування навичок конструктивного ставлення до будь-яких проявів відмінностей між людьми, до політичних та соціальних конфліктів.

У педагогіці толерантності виділяють такі завдання: навчити аналізувати соціальні ситуації у суспільстві, мікрогрупі, найближчому оточенні, виробничому колективі, сім'ї; запропонувати загальні та конкретні прийоми реагування на нетерпимість, на шляхи її подолання чи нейтралізацію.

Отже, можна виділити основні напрямки формування толерантності у процесі навчання та виховання соціальних педагогів: розвиток міжкультурної

толерантності, виховання відкритості та розуміння інших народів, різноманіття їхніх культур та історії; відмова від насилля, використання мирних засобів для вирішення конфліктів; альтруїзм та повага до інших, усвідомлення та прийняття особистої самобутності та визнання різноманіття навколишнього світу; удосконалення знань та умінь взаємодії з клієнтами на основі поваги та прийняття інших; формування навичок конструктивного, безконфліктного спілкування та співробітництва на основі толерантних цінностей.

Процес навчання відбувається завдяки формуванню у соціальних педагогів системної орієнтовної основи поведінки та діяльності. Отже, говорячи про толерантність в освітньому процесі, розуміємо створення умов, необхідних для її формування. Тому, введено таке поняття як толерантний простір [1]. Під толерантним простором розуміємо єдність усіх суб'єктів навчального та виховного процесів, форми організації їх стосунків, побудованих на принципах «педагогіки толерантності», які є основним компонентом педагогічної етики й основою морального виховання соціальних педагогів.

Гуманістична педагогічна взаємодія – це взаємодія діалогічна, творча, особистісна та індивідуалізована. Якщо в якості критерію оцінки успішності спілкування беремо його значимість для самореалізації та розвитку творчих можливостей учасників, то найбільш оптимальною формою спілкування є міжособистісний діалог. Бажання особистості досягти взаєморозуміння та реалізувати його через співробітництво, пояснення й діалог характеризує толерантну особистість. Отже, гуманістична педагогічна взаємодія сприяє формуванню толерантного простору.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На жаль, серед соціальних педагогів слабо розвинена толерантна культура, оволодіння якою дає можливість людині зберегти психічне здоров'я, краще розбиратися у собі, своїх проблемах та стосунках, самому виходити з психологічних криз, стресів, конфліктних ситуацій та допомагати людям,

створюючи психологічні комфортні умови для життя та професійної діяльності. Як свідчить практика, соціальні педагоги частіше демонструють адаптивну модель поведінки, основою якої є стандартизація внутрішнього світу, підкорення зовнішнім обставинам у вигляді виконання соціальних вимог. Альтернативою може бути модель професійного та особистісного розвитку соціальних педагогів – внутрішнє толерантне середовище особистості, її активність, потреба у самореалізації, упевненість у собі, висока самооцінка.

ДЖЕРЕЛА

1. Безюлева Г. В. Социальная адаптация и профессиональная реабилитация мигрантов в учреждениях довузовского профессионального образования – запрос времени : [учеб. пособ.] / Г. В. Безюлева, С. К. Бондырева, Н. И. Клименко, Е. А. Назарова, Г. М. Шеламова. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 184 с.
2. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры : Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М. : Политиздат, 1990. – 413 с.
3. Дмитриев Г. Д. Многокультурное образование. – М. : Народное образование, 1999. – 208 с.
4. Костюк І. 20+1 конспект уроку з громадянської освіти на тему «Толерантність» / За ред. І. Костюк, П. Кендзьор – Львів : видавничий відділ Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою університету Львівська політехніка», 2000. – 100 с.
5. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Сполом, 2010. – 420 с.